

مقاله پژوهشی:

کردهای فیلی عراق و محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران

۲۰.۱۰۰۱.۱.۳۳۲۹۲۵۳۸.۱۴۰۱.۱۲.۴۶.۶.۱

علی مولایی^۱، علیرضا زرگر^۲، اسماعیل کرمزاده^۳، محمد سمیعانی^۴، رضا دوستدار^۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۱۰

چکیده

یکی از متغیرهای تأثیرگذاری بر عرصه سیاست‌گذاری کشور رصد محیط امنیتی است که در بستر آن فرصت‌ها و تهدیدات شکل می‌گیرند. هدف این پژوهش بررسی و احصای تهدیدات محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران با کردهای فیلی عراق است. نظر به اهمیت کردهای فیلی و محل اصلی استقرار آن‌ها در محیط امنیتی ایران، این پژوهش می‌تواند در فرایند سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی متصدیان گام مفیدی بردارد. این پژوهش از نوع تاریخی-کیفی (تحلیل تماتیک) است. روش نمونه‌گیری هدفمند و نظری و مصاحبه با افراد مطلع یا خبرگان محلی انجام شده است. جامعه آماری آن شامل اسناد دست‌اول و منابع تاریخی و همچنین، مصاحبه با افراد مطلع یا دروازه‌بان بوده است. سؤال اصلی پژوهش: مهم‌ترین تهدیدات محیط امنیتی کشور کدامند و ظرفیت‌های مشترک کردهای فیلی با ایران به‌منظور مقابله با تهدیدات چیست؟ نتایج پژوهش نشان می‌دهد در حال حاضر مهم‌ترین چالش محیط امنیتی ایران، تداوم حضور بیگانگان و فعالیت دست‌پروردهای آنان یعنی گروه‌های تروریستی - تکفیری در منطقه است؛ همچنین وجود عوامل متعدد که سبب سلب امنیت و ایجاد تنش و تهدید برای امنیت ایران شده است برگرفته از دخالت بیگانگان و دشمنان در کشورهای منطقه و تخریب ساختار امنیتی آن‌ها در حوزه‌های مختلف است.

کلیدواژه‌ها: ج.ا.ایران، تهدیدات، عراق، کردهای فیلی، محیط امنیتی

۱. دانشجوی دکتری علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی همدان moliealik@gmail.com

۲. عضو هیئت‌علمی دانشگاه علوم انتظامی امین (نویسنده مسئول) a.zargar.۱۹۷۶@gmail.com

۳. عضو هیئت‌علمی دانشگاه علوم انتظامی امین es.karam.polic@gmail.com

۴. عضو هیئت‌علمی دانشگاه علوم انتظامی امین m.samieiany@gmail.com

۵. عضو هیئت‌علمی پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی rezadoustar@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله

محیط امنیتی محدوده‌های جغرافیایی است که فرصت‌ها و تهدیدات یک کشور در آن تعریف می‌شود و به شدت تحت تأثیر متغیرهای محیط داخلی و بین‌المللی است (فینی‌زاده بیگدلی، ۱۳۹۸: ۹۰). کشور جمهوری اسلامی ایران به واسطه موقعیت راهبردی و واقع شدن در یکی از حساس‌ترین مناطق جهان دارای سهم بالقوه‌ای از فرصت‌ها و مزیت‌ها همراه با تهدیدات و محدودیت‌های اجتناب‌ناپذیر غیر ارادی است (مینایی، ۱۳۸۲: ۱۰۹). محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران را باید پویاترین و فعال‌ترین منطقه در عرصه روابط بین‌الملل برشمرد (غریاق زندی ۱۳۸۷: ۱۸-۱۷) که مهیای بحران است. از طرفی الزامات ژئوپولیتیکی همچنین استقرار کانون انرژی جهان در اختیار داشتن یا حداقل دست داشتن به دو آبراه بین‌المللی، تنگه هرمز و باب‌المندب یمن با حمایت از انصار الله، جریان مقاومت در منطقه و مسئله فلسطین و رژیم اشغالگر قدس، ترانزیت انرژی و ... باعث مداخله قدرت‌های بزرگ در این عرصه شده است. چنین بستری تهدیدات و فرصت‌های زیادی را در بطن خویش دارد. در حوزه غربی و تا حدودی جنوب غربی کشور؛ یعنی از مرز خسروی تا ابتدای دشت آزادگان در استان خوزستان مأوای مردمی است که دارای نژاد و اصلیت ایرانی بوده، وجود این قومیت فرصت‌ها، قابلیت‌ها، مزایا و مواهب درعین حال آسیب‌ها، تهدیدات و مضرات و ... را در بطن خود دارد. ما در این پژوهش در پی شناسایی و احصای تهدیدات احتمالی محیط امنیتی بوده و به دنبال پاسخ به این مسئله هستیم که به چه طریقی می‌توان از این استعداد برای از بین بردن یا به حداقل رساندن تهدیدات احتمالی محیط امنیتی ایران استفاده کرد؟ به عبارت دیگر مهم‌ترین تهدیدات محیط امنیتی کشور کدامند و ظرفیت‌های مشترک کردهای فیلی با ایران برای مقابله با این تهدیدات چیست؟

اهمیت تحقیق: محیط‌های امنیتی مأمّن تهدیدات و فرصت‌های کشور متبوع هستند؛ از جمله این فرصت‌ها در محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران وجود کردهای فیلی است. کردهای فیلی در ادوار گوناگون تاریخ تا مقطع کنونی همواره میراث‌دار فرهنگ کهن ایرانی-اسلامی بوده و حتی در دوران سیاه استبداد خشن رژیم توتالیتر رژیم بعثی سفیر فرهنگی ایران اسلامی بوده و هستند. اشتراکات فراوان فرهنگی و تاریخی نژادی- قومی و مذهبی و سنخیت فرهنگی بسیاری

از آداب و رسوم با ایرانیان به خصوص کردهای غرب کشور بستری را فراهم می‌آورد که تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان عرصه سیاست ایران اسلامی را به استفاده از فرصت‌ها و مواهب برای به حداقل رساندن تهدیدات در محیط امنیتی و نیز برای اشاعه ارزش‌های ایرانی اسلامی، تأمین منافع ملی و امنیت ملی ترغیب و تشویق می‌کند. ضرورت تحقیق هرچند وجوه مشترکات بسیاری بین کردهای فیلی و جمهوری اسلامی ایران همچون سنخیت مذهبی، قرابت جغرافیایی، همزیستی مسالمت‌آمیز و سابقه زیست بسیاری از آنان در دوران تبعید در ایران بستری را فراهم آورده که به تأمین منافع ملی و اشاعه ارزش‌های اسلامی ایرانی مساعدت می‌کند؛ اما وجود فقر فرهنگی و اقتصادی و عدم سرمایه‌گذاری مناسب دولتی در این مناطق با وجود پتانسیل‌های طبیعی و اقتصادی منطقه، وجود جمعیت جوان (حدود نصف جمعیت که به راحتی به وسیله افراد سودجو تحریک می‌شوند)، بیکاری و کمبود اشتغال در این خطه جغرافیایی از یکسو، سرمایه‌گذاری دشمنان اسلام و ایران از جمله آمریکا و رژیم صهیونیستی در حاشیه مرزهای منتهی به مرزهای جغرافیایی کشور از سوی دیگر از جمله زمینه‌هایی است که در صورت عدم برنامه‌ریزی صحیح و اصولی از سوی ایران اسلامی احتمال بهره‌برداری دشمنان بر ضد منافع ملی ایران از این بستر متصور است.

پیشینه پژوهش

پیرامون موضوع تحقیق حاضر پژوهش‌های متعددی انجام شده است که هرکدام ابعاد خاصی موضوع را مورد بررسی قرار داده‌اند که در ادامه به اهم آن‌ها پرداخته شده است:

۱- مرادی مقدم و بصیرت (۱۳۹۹) در مقاله‌ای تحت عنوان بررسی عوامل مؤثر در وضعیت کردهای فیلی در صد سال اخیر؛ این نویسندگان مشکل اصلی کردهای عراق را عدم پذیرش آنان در جامعه عراقی (به علت اصالت ایرانی) و نیز تابعیت ایشان دانسته که بعد از سقوط حزب هم مشکل بسیاری از آنان هنوز باقی است.

۲- مرادی مقدم و بصیرت‌منش (۱۳۹۸) در مقاله دیگر با نام تأثیر انقلاب اسلامی بر کردهای عراق معتقدند که انقلاب اسلامی هم در بازبانی هویت شیعی و هم در خودباوری آنان تأثیرگذار

بوده که نمود این اثرات را می‌توان در مشارکت آن‌ها در قیام‌های مردمی علیه بعث و تلاش آن‌ها برای راه‌اندازی جنبش‌ها و سازمان‌ها در چارچوب حکومت اسلامی دانست.

۳- اخوان کاظمی و عزیزی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان تحلیلی از وضعیت کردهای شیعه در عراق اعتقاد دارند کردهای شیعه ایرانی تبارانی هستند که در ادوار تاریخ به انحای مختلف به عراق مهاجرت کرده یا تبعید شده‌اند که متأسفانه در زمان حزب بعث نیز به علت هویت ایرانی و... مورد غضب صدام قرار گرفته، شکنجه، مصادرهٔ اموال و... نهایتاً به ایران تبعید شدند.

۴- زکی جعفر الفیلی العلوی (۱۴۳۱) در کتاب تاریخ الاکراد و آفاق مستقبل مدعی است تأثیرپذیری از انقلاب اسلامی، موقعیت برتری اقتصادی و داشتن عرق نسبت به سایر اکراد (شمال عراق) و... باعث اخراج ایشان از این کشور شد.

۵- مکرمی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای تحت عنوان تحولات اخیر خاورمیانه و تحولات محیط امنیتی ایران مدعی است که تحولات اخیر خاورمیانه فرصت‌ها و تهدیدات فراوانی را برای محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران به دنبال داشته، این تحولات با فروپاشی شوروی و اضمحلال نظام دوقطبی شکل گرفته با حواشی حوادثی نظیر ۱۱ ستاره و تکوین و با حمله به افغانستان سپس آغاز و با گسترش و حضور بیش‌ازحد ناتو در شرق، طرح خاورمیانهٔ بزرگ و گسترش سلفی‌گری در منطقه ادامه یافت و بامسئله انقلاب‌های عربی و بیداری اسلامی و کشاندن بحران به کشورهای حامی جریان مقاومت یعنی سوریه به اوج خود رسید.

۶- کرمی و علیزاده (۱۳۹۱) در مقاله‌ای به‌عنوان چالش‌های محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران از منظر مجموعه‌های امنیتی پیرامونی مدعی هستند پیچیدگی و واگرایی نسبی در محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران به شکلی است که جمهوری اسلامی را در یک فرایند سیاسی و خطاب قرار داده و تعامل با کشورهای واقع در این محیط را تا حدودی مشکل ساخته است؛ زیرا ارزیابی تحولات منطقه در غرب آسیا از رویکرد امنیت ملی بیان‌گر شکل‌گیری یا گسترش کانون‌های تنش‌زا و تهدیدکننده و آماج عملیات روانی است.

۷- کلاتری و افتخاری (۱۳۹۳) در مقاله‌ای بررسی و تبیین راهبردهای تهدید در (مقابل تهدید) در سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران اعتقاد دارند محیط پیرامونی جمهوری اسلامی

ایران دارای طیف وسیعی از تهدیدات همراه با شیوه‌ها و ابزارهای نوین است. با خروج جهان از انحصار قدرت‌های بزرگ سستی و تشکیل نظام‌های چندوجهی تهدیدات سستی به تهدیدات نوینی که دارای ابعاد و پیچیدگی خاص خود هستند تبدیل شده و از طرفی تاکنون راهبرد مناسبی برای مقابله با تهدیدات جدید ارائه نشده است. خلاصه اینکه به‌رغم تلاش‌های این محققان بعد محیط امنیتی ایران و کردهای فیلی مغفول واقع شده است. با بررسی به‌عمل‌آمده پژوهش حاضر دارای تفاوت‌های زیر با متون پیشین است:

- ۱- از لحاظ روشی؛ مقاله حاضر با رویکرد کیفی تهیه کرده درحالی‌که تحقیقات قبلی اکثراً با روش کمی و رویکرد اسنادی و کتابخانه‌ای انجام شده‌اند؛
- ۲- از لحاظ محتوایی؛ تمایز دیگر پژوهش حاضر درصدد است که انحصاراً به بررسی تهدیدات محیط امنیتی ایران و کردهای فیلی بپردازد که در بررسی به‌عمل‌آمده توسط محقق هیچ پژوهشی اختصاصاً به این موضوع نپرداخته و خلاً آن نیز تا حدودی ملموس است.

۱. مبانی نظری

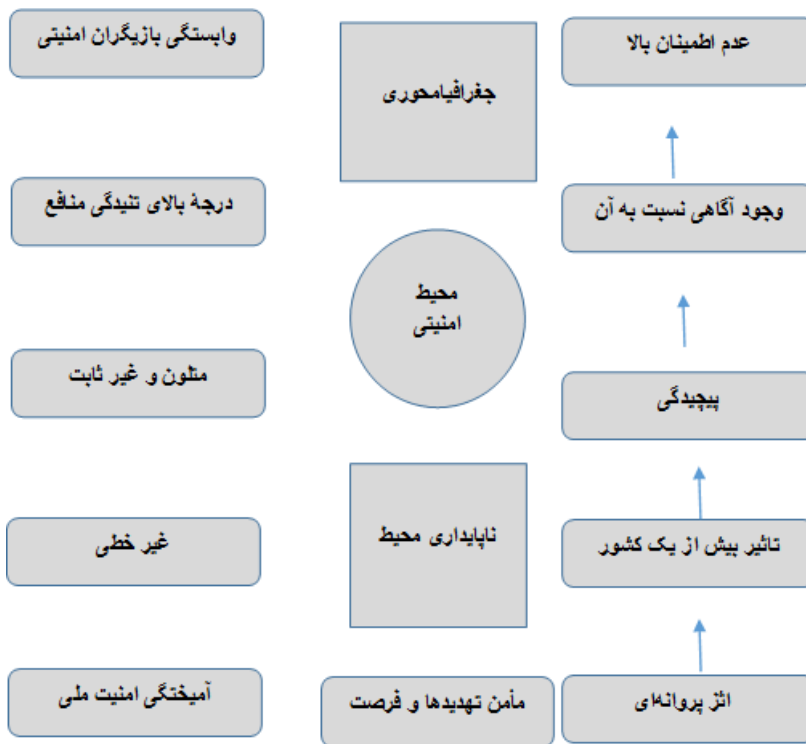
محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران

رشد و توسعه پایدار نیازمند شناخت صحیح از محیط ملی و منطقه‌ای است. توسعه و امنیت تأثیرات متقابلی در مناطق مرزی برهم دارند و هر اقدامی در فرایند توسعه تأثیر مستقیم بر فرایند تحقق امنیت در محیط امنیتی یک کشور می‌گذارد (رحمتی و دیگران، ۱۴۰۰: ۲۳۲). محیط امنیتی شامل مجموعه‌ای از واحدهای سیاسی است که در آن فرآیندهای امنیتی کردن و غیرامنیتی کردن یا هردوی آنان چنان در هم تنیده شده‌اند که مسایل و چالش‌های امنیتی را نمی‌توان جدا از یکدیگر تحلیل کرد (بوزان و دیگران، ۱۳۸۸: ۵۵).

محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران به دلیل مداخله‌جویی قدرت‌های فرا منطقه‌ای، اشاعه تروریسم افراط‌گرایی، تکفیری و وهابی، دولت‌های ضعیف و ورشکسته و جنایات سازمان‌یافته، مسابقه تسلیحاتی در منطقه، دولت‌های ضعیف و بحران اقتصادی یکی از دشوارترین محیط‌های امنیتی است (آقاجانی و دیگران، ۱۳۹۶: ۶۳). [ایران] همواره با چالش‌ها و مشکلاتی متعدد و متداوم روبه‌رو بوده و این مشکلات در تمام حوزه‌های این محیط امنیتی بازتولید شده است؛ به‌گونه‌ای

که این کشور هنوز نتوانسته است در هیچ‌کدام از این حوزه‌ها شاهد شکل‌گیری چهارچوب امنیتی پایدار و ثباتی مورد توافق باشد (واعظی، نقش ایران در امنیت خاورمیانه و آسیای میانه diplomacy.ir). محدوده جغرافیایی تأثیر و نفوذ سیاست خاورمیانه‌ای ایران تا مناطق پیرامونی دوردست در نظام بین‌المللی امتداد می‌یابد (سیمبر و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۴۸). فضای موجود در محیط امنیت منطقه‌ای ایران متأثر از زایش‌ها و زدایش‌ها در گستره پرتنش و پیچیده امنیتی و آسیا به‌ویژه فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و وضعیتی جدید روی بازیگران منطقه قرارداد (سعد، ۱۳۸۶: ۵۲). درک الزامات و مقتضیات محیط امنیتی کشور تأثیر مستقیمی در رویکردهای منطقه‌ای و سناریوهای آتی در ترسیم این محیط خواهد داشت (غریباق زندی ۱۳۷۸: ۱۸-۱۷).

ویژگی‌های محیط امنیتی

شکل و نمودار ۱: ویژگی‌های محیط امنیتی (اقتباس از فیلی‌زاده، ۱۳۹۶: ۹۳).

کردهای فیلی

کردهای فیلی خود را از لحاظ تاریخی ایرانی می‌دانند (الخیون، ۲۰۰۵: ۴۴۵). کردهای شیعه‌مذهب ایرانی زبانی هستند که سالیان متمادی ساکن غرب کشور بوده و در ادوار تاریخ به اجبار ساکن عراق شده‌اند (مرادی مقدم و دیگران، ۱۳۹۸: ص). دوره عزیمت آنان مصادف با جنگ چالدران و شکست سپاه صفوی از امپراتوری عثمانی؛ دوره دوم نیز مربوط به سال‌های ۱۳۴۳ شمسی در پی وقوع قحطی، افزایش بیکاری و بالا بودن میزان مالیات، ظلم و ستم والی رخ داد (مرادی مقدم، ۱۳۸۵: ص) و نهایتاً در دوره رضاخانی و تحلیل فقر شدید اقتصادی آن را مجبور کرد که برای امرار معاش راهی وادی بیگانه شوند. این زمان قرین بود با سال‌های ۱۳۰۴ شمسی تا سال ۱۳۱۷ شمسی (اخوان کاظمی و دیگران، ۱۳۹۷: ص).

چهارچوب نظری پژوهش

مکتب کپنهاگ اصطلاحی است که هک سوئینی برای دیدگاه‌های باری بوزان، الی ویور، دو ویلد و دیگران به کار برده است. این مکتب با توجه به اینکه کاملاً بر مطالعات امنیتی استوار است جزء اولین رهیافت‌هایی است که در راستای پایه‌گذاری جایگاهی مستقل برای مطالعات امنیتی انجام شد (قیاسوندی و دیگران، ۱۳۹۳، ۱۰۸)؛ به عبارتی مکتب یادشده مطالعات امنیتی را که از ویژگی‌های دوران جنگ سرد است از دایره تنگ نظامی خارج ساخته و به آن ابعاد مختلف بخشیده است (ابراهیمی، ۱۳۸۶: ۴۴۷). مکتب کپنهاگ به امنیت به مثابه مؤلفه‌ای چندبعدی - اقتصادی، نظامی اجتماعی و ... می‌پردازد (بیات و دیگران ۱۳۹۷: ۱۰۳) و تلاش کرده به «گسترش» و «تعمیق» تعریف امنیت از طریق بیان این موضوع پردازد که تهدیدات غیرنظامی می‌تواند امنیت، ثبات و بقای کشورها و همچنین زندگی افراد را تضعیف کند (اسماعیل‌زاده و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۲۷). یکی از نقطه-نظرات مهم مکتب کپنهاگ مربوط به امنیت ملی است. بوزان و سایر اعضای مکتب کپنهاگ، امنیت ملی را مرکز ثقل امنیت می‌دانند؛ پس این مکتب با توجه به دولت‌محوری بعد امنیت ملی را مهم‌ترین ابعاد شناخت امنیتی خود را سطوح بین‌المللی، منطقه‌ای، دولتی و اجتماعی ذکر می‌کند (ابراهیمی ۱۳۸۶: ۴۵۰).

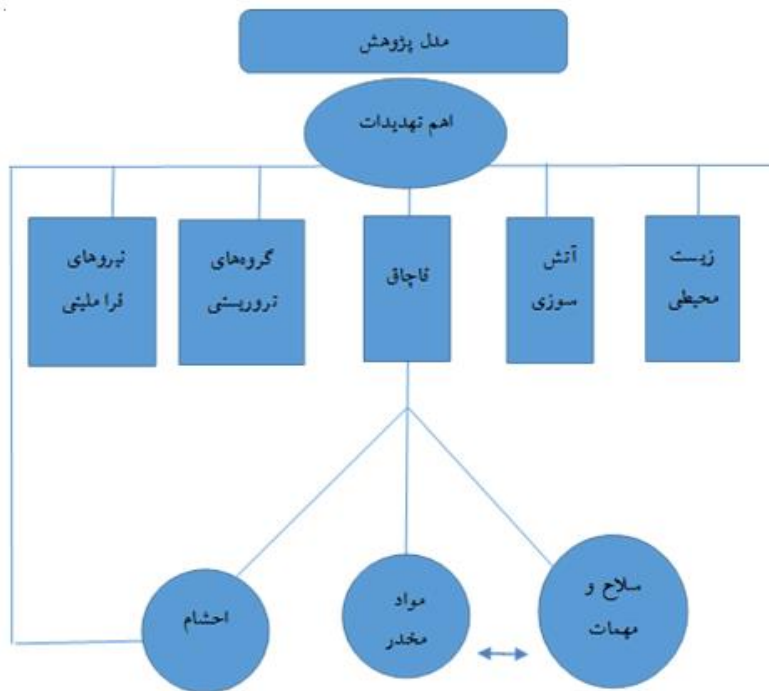
نگاهی به مبانی هستی‌شناسی مکتب کپنهاگ اهمیت مطالعه دولت و فرد را در مسایل هستی‌شناسانه روشن می‌سازد. از سوی دولت به‌عنوان یکی از ویژگی‌های جمعی می‌تواند یک سطح تحلیل برای مطالعه امنیتی باشد (نبوی و دیگران، ۱۳۸۹: ۷۶). مکتب کپنهاگ با رد فردمحوری در مرجع امنیت تمرکز خود را بر روی دولت به‌عنوان محور امنیت قرار می‌دهد (بوزان، ۱۳۸۰: ۲۳۳)؛ از سوی دیگر امنیت فردی نیز خود می‌تواند در نگرش فوق مطالعه شود؛ چراکه دیگر دولت تنها موضوع و میدان‌دار امنیت نیست و بر همین اساس است که باری بوزان نخستین بار اصطلاح امنیت اجتماعی را در کتاب «مردم، دولت‌ها و هراس» به کار برده است و امنیت اجتماعی از نظر بوزان به حفظ ویژگی‌هایی اشاره دارد که بر اساس آن افراد خود را به‌عنوان عضو یک گروه اجتماعی قلمداد می‌کنند (نبوی و دیگران، ۱۳۸۹: ۷۶). بوزان تأکید اصلی خود را بر تحلیل منطقه‌ای می‌گذارد و معتقد است کشورها باید در سیاست خارجی خود جایگاه ویژه‌ای به ابعاد منطقه‌ای امنیت اختصاص داده و امنیت را در ابعاد چندبعدی پیگیری نمایند (اسماعیل‌زاده و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۲۹)؛ همچنین آنتونی گیدنز می‌گوید هویت، منبع معنا برای کنشگران است. انسان با احساس عدم هویت، احساس عدم امنیت هم خواهد داشت. احساس امنیت برای آدمی به‌قدری ضرورت دارد که برای تأمین آن چه‌بسا حاضر باشد به آزادی هم پشت پا بزند (علیخانی، ۱۳۸۶: ۴۲). باری بوزان به‌عنوان یکی از نمایندگان فکری مکتب کپنهاگ دو نوع معماری امنیتی را مطرح می‌کند؛ معمای در دفاع - امنیت و معمای قدرت - امنیت، معمای دفاع - امنیت ناشی از هراس از جنگ به دلیل ماهیت امکانات نظامی و تهدید سلاح‌ها است و جنبه تخریبی دارد و معمای قدرت - امنیت از میزان توسعه‌یافتگی امکانات نظامی دولت‌ها و پویایی روابط آن‌ها ناشی می‌شود (آذرشیب و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۳۶). باری بوزان و ویور دو مفتکر اصلی این مکتب هستند (گفتمان) این دو جامع‌ترین تحلیل علمی را در باب مفهوم امنیت ارائه دادند (آدمی، ۱۳۹۴: ص). بوزان معتقد است تهدیدات اجتماعی را نمی‌توان از تهدیدات سیاسی جدا کرد. از نظر وی تهدیدات اجتماعی زمانی واقع می‌شوند که اصولاً ماهیت اجتماعی یک دولت در معرض خطر قرار گیرد (ذاکر اصفهانی و دیگران، ۱۳۸۷: ۶۹). از نگاه مکتب کپنهاگ پیگیری رهایی از تهدیدات بوزان امنیت را برای با رهایی از تهدید می‌داند که در چهارچوب نظام بین‌الملل به توان دولت‌ها و جوامع به‌منظور حفظ هویت

مستقل و تمامیت عملی آن‌ها مربوط می‌شود (دهقانی فیروزآبادی و دیگران، ۱۳۹۵: ۴۲). در کل مکتب کپنهاگ به امنیت به مثابه مسئله منفی نگاه کرده و از آن به عنوان نوعی شکست در مقابل مسایل مربوط به سیاست‌های عمومی می‌نگرد (ابراهیمی، ۱۳۹۳: ۱۷).

۲. روش‌شناسی تحقیق

روش پژوهش از نوع تاریخی-کیفی (تحلیل تماتیک) است و جامعه آماری آن شامل اسناد دست‌اول و منابع تاریخی و همچنین مصاحبه با افراد مطلع یا دروازه‌بان اطلاع بوده است، روش نمونه‌گیری از نوع هدفمند بوده است. با توجه به موضوع و حساسیت آن محقق به‌ناچار از نمونه‌گیری غیر احتمالی با روش عمدی یا قضاوتی و روش نمونه‌گیری انباشتی استفاده کرده است. نمونه‌گیری عمدی یا قضاوتی که یکی از روش‌های رایج در نمونه‌گیری غیر احتمالی است. در این بررسی چند کاربرد داشت. از آنجایی که شناسایی این جمعیت خاص غیرممکن و پرهزینه بود و فهرستی از عناصر جمعیت در دسترس نبود؛ بنابراین از طریق تماس و ارتباط در محیط طبیعی و خصوصی مربوط به افراد مورد تحقیق انجام گرفت؛ همچنین از روش نمونه‌گیری انباشتی با عناوین نمونه‌گیری شبکه‌ای، مراجعه زنجیری یا نمونه‌گیری از نام آشنایی نیز شناخته می‌شود استفاده شد. از این نظر به بهمن تشبیه شده، حجم بهمن همراه با غلتیدن در برف (جلو رفتن در هر گام) بیشتر می‌شود؛ این روش در جمعیت‌هایی که شناسایی آن دشوار است کاربرد دارد. در روش انباشتی برای یافتن نمونه‌های جدید می‌توان از افراد قبلی درخواست کرد یکی از آشنایان یا افراد دیگری را معرفی کنند؛ در نهایت با این روش نمونه‌گیری انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها در این بررسی از نظرات خبرگان با مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و همچنین برگزاری نشست‌های خبرگی استفاده شده است.

شکل و نمودار ۲: مدل پژوهش مقاله

۳. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

با بررسی میدانی و اسنادی به عمل آمده مهم‌ترین تهدیدات احتمالی منبث از این ناحیه عبارتند از:

۱- گروه‌های تروریستی-تکفیری

رشد و تقویت گروه‌های تروریستی در نتیجه خلأ قدرت در عراق، امنیت را به صورت مسئله‌ای جدید و دارای قابلیت تهدید آفرینی متصور می‌سازد (واعظی، diplomacy.ir). بدون تردید بقا و دوام تروریست‌ها در عراق، سوریه و سایر مناطق و محیط امنیتی پیرامون جمهوری اسلامی ایران به مثابه تهدیدی وجودی تلقی می‌شود که هم امنیت هستی‌شناختی (وجودی) و هم

امنیت مادی و فیزیکی نه تنها ملت ایران که ملل سایر جوامع به‌ویژه جهان اسلام را مورد چالش جدی قرار داده است (قادری کنگاوری، ۱۳۹۷: ۳۱). فعالیت گروه‌های تروریستی - تکفیری در عراق محیط راهبردی ایران را تحت تأثیر قرار داد و به دلیل قرار گرفتن ایران و عراق در یک مجموعه امنیتی حضور مجدد این جریان تریسی بر ابعاد امنیت جمهوری اسلامی ایران تأثیر منفی خواهد گذاشت (هراتی و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۲۱).

عنصر مجاورت در تهدیدزایی داعش برای عراق و ایران نقش کلیدی بازی کرده است. با تصرف استان‌های شمالی عراق به‌ویژه استان دیالی در اواسط سال ۲۰۱۴ این گروه در عمل وارد استان‌های مرزی عراق با ایران شد که این خود تهدیدی اساسی برای جمهوری اسلامی ایران بود (سیفی و دیگران، ۱۳۹۷: ۵۳-۵۴). به گفته آقای حاتمی: «استان دیالی یکی از استان‌های شمال شرقی با مرکزیت بعقوبه و دارای شهرهای بزرگی چون خانتقین و مقدادیه و... که از روبه‌روی مرز خسروی تا منطقه انجیره صالح آباد شهرستان مهران قرار دارد. این استان از ترکیب جمعیتی کردهای فیلی و عرب‌های سنی و با اکثریتی عرب و دارای دو زبان عربی و کردی است». (مصاحبه آقای حاتمی، مصاحبه مورخه ۱۳۹۹/۱۲/۱۵).

استان‌های شرق عراق به دلیل ترکیب جمعیتی، نژادی و مذهبی که کردها، اعراب اهل سنت و شیعه در آن زندگی می‌کنند ظرفیت التهابات زیادی را دارد و در ایجاد و تقویت گروه‌های تکفیری و تروریستی و افعال خرابکارانه آن‌ها نقش زیادی دارد که به شکل مستقیم محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران را تضعیف می‌کند. آقای کریمی از پرسنل مرزبانی معتقد است: «به‌گواهی تاریخ در نبرد میان کردها و دولت مرکزی عراق در زمان ریاست جمهوری حسن البکر به رهبری ملا مصطفی بارزانی، عمده ارتش مبارزه کرد را کردهای فیلی تشکیل داده و اولین فداییان و نیروهای پیشمرگه را علیه دولت مرکزی کردهای فیلی بودند. این خاطره تلخ و این ذهنیت منفی در اذهان سران بعث ماند و پس از ختم غائله کردستان و تحکیم پایه‌های قدرت خویش به خاطر تهدیدات کردهای فیلی در منطقه و شدت مخالفت آنان با حکومت مرکزی از یک‌طرف نزدیکی محل استقرار آن‌ها (استان دیالی) به پایتخت عراق (بغداد) اولین تهدید در این استان احصا و اقدام به تعریب‌نشینی شد. رژیم بعث در استان الانبار هم‌مرز با سوریه دو قبیله از اعراب بدوی تندرو،

متعصب و متأثر از اندیشه‌های وهابیت به نام قبیله ندا و قبیله الکرابی را در استان دیالی سکونت داد (مصاحبه با آقای کریمی (مصاحبه مورخه ۱۳/۲/۱۴۰۰) و مصاحبه با حسین فیلی مورخه ۲۰/۱۰/۱۳۹۹).

استان دیالی محل اسکان دو قبیله سنی مذهب تندرو متأثر از اندیشه وهابیت به نام‌های الکرابی و انداء است؛ این قبایل همواره از سرسپردگان و حامیان افراطی رژیم بعث و شخص صدام حسین بوده، اکثریت نظامیان و نزدیکان صدام از این قبایل بوده و دارای قرابت نسبی و سببی با آنان هستند. پس از تصرف مناطق شمالی استان دیالی توسط داعش حضور مقامات سیاسی - نظامی رژیم سابق (بعث) در عرصه میدانی در کنار داعش پررنگ‌تر شد. نمونه آن حضور عزت ابراهیم اللوری (که در درگیری سال ۲۱۵ کشته شد) در میدان جنگ بود (سیفی و دیگران، ۱۳۹۷: ۵۴-۵۳).

وجود بسترهای چون دوگانگی ساختار قدرت، افراطیان مذهبی، افراد تکفیری-بعثی که سقوط و از دست دادن عظمت خویش را به نوعی از چشم جمهوری اسلامی ایران می‌دیدند باعث شده تهدید و اقدام گروه‌های تروریستی و تکفیری از این ناحیه متصور باشد. عدم همگرایی و دوگانگی عرب و کرد، تداخل تصمیم‌گیری در حوزه سیستم اقلیم کردستان و دولت مرکزی، وجود بقایای حزب بعث که دارای کینه ذاتی، ریشه‌ای و اندیشه‌های ایدئولوژیکی با جمهوری اسلامی ایران هستند باعث شده گروه‌های تروریستی و تکفیری خصوصاً داعش که زخم‌خورده انقلاب اسلامی هستند اصلی‌ترین موانع در راه رسیدن به هدف خویش را جمهوری اسلامی ایران بدانند و در صورت توانایی اقدام به عملیات ایذایی علیه ایران نمایند (قاسمی، ۱۴۰۰: ص). تضاد ایدئولوژیک و اندیشه‌ای با نظام اسلامی و حمایت تمام‌قد جبهه غربی-عبری-عربی از جمله مسایلی است که گروه‌های تروریستی-تکفیری را علیه ایران بسیج خواهد کرد.

جمهوری اسلامی ایران هم به لحاظ فقهی و اعتقادی برداشت و قرائت این گروه را مردود دانسته و باطل می‌شمارد و هم با حضور مستشاری و سازماندهی نیروهای عراقی آنان را در عرصه میدانی ناکام ساخت. این عدم کامیابی در واقع شکست تلخی برای جریان مرتجع منطقه با محوریت آمریکا و پیروزی و کامیابی برای جریان مقاومت با مرکزیت ایران بود، طبیعی است که

در راستای کمک به جریان تروریستی و ایجاد مانع در مسیر حضور نفوذ جریان مقاومت از هیچ پوششی از جمله تحریک و تشویق داعش فروگذار نباشد (تاسمه، ۱۳۹۹).

به علت ناکامی جریان تروریستی در عرصه میدانی و نظامی و نیز خشی نمودن بسیاری از اقدامات تبلیغی و رسانه‌ای آن‌ها توسط انقلاب اسلامی طبیعی است که اگر میزان آمادگی نیروهای نیروها به‌خصوص مرزبانان ما خدای نخواست به هر علت کم شود مار زخم خورده و بی‌رحم به هیچ انسان رحم نخواهد کرد چه برسد به کسی که بنا به اندیشه او کافر حربی (شیعه) است (حاتمی، ۱۳۹۹).

۲- قاجاق احشام

در گذشته از دام بیشتر برای رفع نیازهای روزمره استفاده می‌شد. امروزه با رواج و گسترش اقتصاد پولی بیش‌ازپیش ابزاری برای سود تلقی می‌شود. قاجاق دام موجب تضعیف دامداری به‌عنوان مهم‌ترین وجه شیوه تولید سنتی [می‌شود] (جلایی پور و دیگران، ۱۳۹۵: ۵۶۰). در این خطه متأسفانه قاجاق احشام رواج دارد. برابر اعلام هنگ مرزی دهلران (پاسگاه عنبر یک) در حوالی ساعت... مورخه ۱۴۰۰/۲/۱۳ در فاصله دو کیلومتری ضلع شرقی برجک... با یک گله احشام بلاصاحب برخورد و در نهایت ۲۳۳ رأس کشف و ضبط شد؛ همچنین بنا بر اعلام پاسگاه مرزی عین منصور از توابع همان هنگ در ساعت... مورخه ۱۴۰۰/۱/۲۹ در حین اجرای ... در فاصله سه کیلومتری ضلع شرقی پاسگاه تعداد سه نفر قاجاقچی به همراه یک گله احشام در حال خروج غیرقانونی از کشور مشاهده... قاجاقچیان با رها کردن احشام از محل متواری و تعداد ۳۲۱ رأس گوسفند و بره و یک رأس دواب کشف و ضبط شد. نیز برابر اعلام هنگ مرزی قصرشیرین (گروهان مرزی قلعه سفید) در ساعت... مورخه ۱۴۰۰/۱/۳۰ حین اجرای... در ضلع شرقی یگان تعدادی متجاوز مرزی و قاجاقچی با احشام در حین خروج از کشور مشاهده شدند، برای دستگیری آنان اقدام شد، در این راستا تعداد ۱۷ رأس احشام سنگین کشف شد.

یکی از دلایل رواج پدیده قاجاق احشام تفاوت سطح برخورداری اقتصادی مرزنشینان و دو طرف مرز و کاهش ارزش پول ملی ایران است. آقای کشتکار از پرسنل مرزبانی در خصوص

معتقد است: «تفاوت سطح برخورداری قابل قیاس نبوده و به دنبال کاهش ارزش پول ملی به خصوص در سنوات اخیر باعث بروز و تشدید قاچاق احشام در منطقه شده است؛ به طوری که یک رأس احشام چه از نوع میش یا بز در آن طرف مرز با فاصله کمتر از ۳ کیلومتر با قیمت تقریباً ده برابر معامله می شود. این حجم از انتفاع مالی انگیزه لازم را برای قاچاقچیان فراهم می کند.» (مصاحبه مورخه ۱۴۰۰/۳/۱۵)

تفاوت سطح برخورداری قابل قیاس نبوده و به دنبال کاهش ارزش پول ملی به خصوص در سنوات اخیر باعث بروز و تشدید قاچاق احشام در منطقه شده است؛ به طوری که یک رأس احشام چه از نوع میش یا بز در آن طرف مرز با فاصله کمتر از ۳ کیلومتر با قیمت تقریباً ده برابر معامله می شود؛ این حجم از انتفاع مالی انگیزه لازم را برای قاچاقچیان فراهم می کند که بر محیط امنیتی ایران و کاهش محسوس ضریب امنیتی اثرگذار است.

به دلیل کاهش ارزش پول ملی در دهه اخیر قاچاق دام افزایش یافته است چراکه با فاصله بسیار کم ارزش یک رأس دام تا چندین برابر افزایش می یابد. با توجه به مشکلات مالی و کمبود اشتغال و زیرساخت های آن که از مهمات منطقه است انگیزه بسیار زیادی برای قاچاق به ویژه در حوزه دام و احشام محسوب می شود. آقای حاتمی از کارکنان مرزبانی در این خصوص معتقد اعتقاد داشت: «جدای از بحث تفاوت سطح برخورداری و انتفاع مالی فرد وجود بیکاری و عدم اشتغال اکثریت جوانان از طرف دیگر سختی کنترل نوار مرز به علت تپه و ماهور بودن و بعضاً کوهستانی آن و نیز عدم پاسخگویی تجهیزات مرزبانی و سامانه هوشمند با توجه به وسعت منطقه علی رغم و مقاومت و مبارزه جانانه مأموران مرزبانی، این موضوعات به نوعی بسترساز گرایش قاچاقچیان به مسئله قاچاق احشام شده است.» (مصاحبه مورخه ۱۳۹۹/۱۲/۱۵).

تفاوت سطح برخورداری، بیکاری و عدم اشتغال در منطقه، سختی کنترل نوار مرز به علت گستردگی، تپه و ماهور بودن اکثریت آن و بعضاً کوهستانی بودن از علل بروز این پدیده است. جدای از این بحث تفاوت سطح برخورداری و انتفاع مالی فرد، وجود بیکاری و عدم اشتغال اکثریت جوانان از طرف دیگر سختی کنترل نوار مرز به علت تپه و ماهور بودن و بعضاً کوهستانی آن و نیز عدم پاسخگویی تجهیزات مرزبانی و سامانه هوشمند با توجه به وسعت منطقه و با وجود

مقاومت و مبارزهٔ جانانهٔ مأموران مرزبانی، این موضوعات به نوعی بسترساز گرایش قاچاقچیان به مسئلهٔ قاچاق احشام شده است که تأثیر بسزایی در کاهش ضریب محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران دارد. در یک نگاه کلی نباید صرفاً به سوددهی کلان پدیدهٔ قاچاق احشام توجه کرد بلکه در دید کلان‌تر باید به این قضیه نگاه داشت. یکی از استراتژی‌های دشمنان نظام اسلامی با محوریت غربی -عبری و عربی که با هدف تضعیف توان اقتصادی و تحلیل بنیهٔ اقتصاد کشور انجام می‌شود که علاوه بر سوددهی کلان موضوع قاچاق احشام که بر اثر سقوط ارزش پول ملی به این وضعیت رسیده است. با تهدید پیچیده و طراحی شده توسط دشمنان نظام اسلامی به منظور ضربهٔ اقتصادی و تحلیل بردن توان اقتصاد ایران است؛ چراکه در این مسئلهٔ قاچاق دام مولد یعنی احشامی که توان تولیدمثل را دارند از کشور خارج می‌شوند. وی معتقد است بر اثر سخت شدن شرایط نگهداری و بالا رفتن هزینه‌های دامداری و نگهداری احشام در کشور مالکان تصمیم به فروش این محصولات داشته، وجه تمایز در خرید آن حداقل ۵ تا ۶ برابر گران‌تر در ورای مرز خریداری می‌گردد؛ به این علت فرد تمایل به قاچاق پیدا می‌کند^۱ (کریمی، ۱۴۰۰:ص).

وجود ارتباطات قومی در دو طرف مرز یکی دیگر از دلایل وقوع پدیدهٔ قاچاق و خصوصاً قاچاق احشام است. سوای از بحث بالا بودن میزان سوددهی و متناسب نبودن تجهیزات کنترلی با وسعت و شرایط مرز آنچه به این بستر مساعدت می‌کند وجود رابطهٔ خویشاوندی دو طرف مرز است که به علت سابقهٔ زندگی طولانی در حاشیهٔ مرز با اکثریت نقاط مرزی و خطوط آن اشرافیت داشته و هم راه‌های انتقال محمولهٔ قاچاق را به خوبی پیدا می‌کند و هم به علت اعتمادی که به هم دارند نیاز به انتقال وجوه نقد یا سایر ادواتی که در صورت کشف توسط مرزبانان بتواند به اثبات جرم آن‌ها کمک کنند پیدا نمی‌کند^۲ (خاکباز، ۱۴۰۰).

۱. تحلیل و نتیجهٔ مصاحبه مورخه ۱۳/۲/۱۴۰۰.

۲. تحلیل و نتیجهٔ مصاحبه ۲۰/۴/۱۴۰۰.

۲- قاجاق سلاح و مهمات

امروز قاجاق سلاح و مهمات به‌عنوان یکی از جرایم سازمان‌یافته فراملی و یکی از مهم‌ترین معضلات قرن بیست و یکم محسوب می‌شود (دعاگویان و دیگران، ۱۳۹۷: ۱). ترویج سلاح و مهمات در کشورها به‌ویژه در مناطق مرزی زمینه‌ساز افزایش جرایم مسلحانه بوده که این امر تأثیر عمده‌ای در اشاعه ناامنی و بحران‌های ناشی از آن از قبیل سرقت‌های مسلحانه، راهزنی، آدم‌ربایی و گروگان‌گیری، استقلال‌طلبی و... خواهد شد (ورویی و دیگران، ۱۳۹۴: ۳۵).

به دنبال فروپاشی رژیم بعث و سقوط صدام در عراق متأسفانه شاهد شیوع قاجاق سلاح و مهمات در مرزهای غربی خصوصاً در مرزهای مهران و دهلران هستیم. برابر اعلام فرمانده سپاه امیرالمؤمنین ایلام محموله قاجاق سلاح در مرز دهلران کشف و ضبط شد و نیز حسب اعلام فرمانده مرزبانی استان ۲ باند بزرگ قاجاق سلاح و مهمات در مرز ایلام منهدم شدند (خبرگزاری مهر مورخه ۱۴۰۰/۴/۶).

در مسئله قاجاق سلاح و مهمات موضوعاتی را باید در نظر گرفت و از مناظر متعدد باید به قضیه نگریست. یکی بحث انتفاع مالی و سوددهی آن است و دیگری ایجاد ناامنی، مسلح کردن گروه‌های معاند و خرابکار، تشدید اختلافات، شعله‌ور کردن کانون اغتشاشات و بحث تروریستی بودن آن و دخالت دشمنان اسلامی متصور است. آقای کریمی از کارکنان مرزبانی در این باره معتقد است: «در مسئله قاجاق سلاح و مهمات بایستی جنبه‌های مختلف مدنظر قرار داد؛ یعنی هم سود کلان و منفعت خوبی که نصیب قاجاقچیان می‌شود و هم از نظر امنیتی و دید کلان که مباحثی همچون تسلیح معاندان و مسلح کردن لایحه معترض در داخل جهت اشاعه ناامنی که دشمن آن بتوانند در زمان و مکان مناسب از این بستر بهره‌برداری نمایند». (مصاحبه مورخه ۱۴۰۰/۲/۱۳). بر اساس نظر مصاحبه‌شونده آقای کریمی انگیزه مالی از عوامل تحریک‌آمیز برای قاجاق به‌ویژه از نوع سلاح و مهمات است؛ چراکه دارای سود بسیار زیادی است از طرف دیگر این قاجاق کمک شایانی در مسلح کردن گروه‌های معاند است که خود محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران را کاهش می‌دهد.

یکی از عوامل تسهیل‌کننده و بسترساز قاچاق سلاح و مهمات را باید وجود و حضور نیروهای فرا منطقه‌ای معاند با نظام جمهوری اسلامی در جوار مرزهای ایران دانست. آقای کشتکار از پرسنل مرزبانی معتقد است: «نیروهای فرا منطقه‌ای معاند نظام اسلامی در زمینه قاچاق سلاح و مهمات به دو شکل؛ ایجاد زمینه و بستر مناسب، تجهیز و تقویت ترغیب افراد به قصد مسلح کردن گروه‌های معارض و خرابکار داخلی اقدام می‌نماید». (مصاحبه مورخه ۱۴۰۰/۳/۱۵).

قاچاقچیان سلاح و مهمات و سوداگران مرگ از هر بستر و پوششی جهت رسیدن به اهداف خویش استفاده می‌کنند که از چنگال قانون و مجازات فرار نمایند^۱ (ابراهیمی، ۱۳۹۹:ص)؛ به هر جهت سلاح و مهمات وارد شده به استان به دو بخش تقسیم و تفکیک می‌گردد. بخشی از آن به سایر شهرها گسیل می‌گردد و برخی دیگر در داخل خود استان به‌کارگیری می‌شود^۲ (اعتقادی، ۱۳۹۹:ص).

بسیاری از قتل‌ها و تیراندازی‌های شبانه به‌وسیله همین سلاح‌ها و مهمات وارد شده به استان صورت می‌گیرد (غلامی، ۱۳۹۹:ص). سلاح‌های غیرمجاز نیز در به‌صورت غیر عمد باعث بروز قتل یا نقص عضو برخی افراد می‌شوند؛ از آنجایی که به‌صورت سنتی و رسم و رسومات قومی و قبیله‌ای در بسیاری از مراسم شادی نظیر عروسی، جشن نامزدی و... گروهی از مردمان اقدام به تیراندازی می‌کنند. این اقدام افراد بعضی اوقات منجر اصابت تیر به سایر افراد شده و منتج به وقوع قتل، زخمی شدن یا نقص عضو مصدمان و مجروحان می‌گردد^۳ (ولیان، ۱۳۹۹:ص).

۴- مین و سایر تله‌های انفجاری برجای مانده از زمان جنگ

در ایران استان‌های خوزستان، ایلام، کرمانشاه کردستان و آذربایجان غربی آلوده به مین هستند. مساحت زمین‌های آلوده به مین در استان‌های نامبرده حدود چهار میلیون هکتار برآورد می‌شود و بیش از ۸۰ درصد قربانیان را غیرنظامیان تشکیل می‌دهند (آقازاده و دیگران، ۱۳۹۱:ص؛ فلاحتی و دیگران، ۱۳۸۹:ص؛ سروش و دیگران، ۱۳۸۵:ص). مین‌های کار گذاشته شده و مهمات عمل‌نکرده سالیان متمادی است که قربانیان متعددی را از میان افراد غیرنظامی می‌گیرند (فخرائیان و طاهری، ۱۳۸۷:ص). آقای سجاد

۱. نتیجه و تحلیل مصاحبه آقای ابراهیمی

۲. نتیجه و تحلیل مصاحبه آقای اعتقادی

۳. نتیجه و تحلیل مصاحبه آقای ویلیان

توان رئیس شبکه بهداشت و درمان شهرستان مهران در این باره گفت: «در طول سال بارها شاهد انتقال مصدومان و مجروحان اصابت با مین و سایر تله‌های انفجاری نواحی مرزنشین اتباع عراقی هستیم که جهت مداوا و ادامهٔ معالجه به مراکز درمانی مهران و خصوصاً بیمارستان امام حسین این شهرستان مراجعه می‌نمایند» (مصاحبه مورخه ۱۳۹۹/۱۱/۲۰).

کمک‌های انسان‌دوستانه نیروی نظامی و امدادی در مرز به اتباع عراقی مجروح شده توسط مین یا سایر تله‌های انفجاری جلوه‌های دیگر از خدمات خدایسندانهٔ این عزیزان است. در طول سال بارها شاهد انتقال مصدومان و مجروحان اصابت با مین و سایر تله‌های انفجاری نواحی مرزنشین اتباع عراقی هستیم که برای مداوا و ادامهٔ معالجه به مراکز درمانی مهران و خصوصاً بیمارستان امام حسین این شهرستان مراجعه می‌کنند. علی مرد تازی از دیگر حادثه‌دیدگان این سانحه در این خصوص و چگونگی رخداد آن بیان داشت: «در منطقهٔ ایمن و پاک‌سازی‌شده روبروی شهرک اسلامی شهرستان مهران مشغول چراندن گوسفندان بودم که ناگهان صدای انفجار مهیبی مرا از جای پرتاب کرد و از جا که بلند شدم دیدیم از ناحیهٔ چشم راست، سروصورت به شدت خونریزی داشتم. از شدت خونریزی بالا و سرم گیج رفته و بی‌هوش شدم، وقتی به هوش آمدم که توسط نیروهای مرزبانی و امدادی به بیمارستان و مراکز درمانی انتقال شده بودم» (مصاحبه مورخه ۱۳۹۹/۹/۲۳). جواد مولایی از عشایر و دامداران شهرستان مهران در این باره گفت: «در طول سال حوادث مشابهی برای تلفات احشام همشهریان اتفاق می‌افتد و برای خودم هم حدود سال ۱۳۷۵ بود که مشغول برپایی آتش صحرائی جهت درست کردن چای و گرم کردن غذا بودم و گوسفندان هم در اطراف مشغول چراندن بودند. ناگهان صدای انفجار شدیدی به گوش رسید و شدت انفجار به حدی بود که حدود سه ساعت بعد هم چیزی نمی‌شنیدم، از جای پرت شده و از زیر کرد و خاک که بلند شدم... تعداد زیادی از گوسفندان تلف شده بود» (مصاحبه مورخه ۲۰/۹/۱۳۹۹).

به گفتهٔ شاهدان عینی در بسیاری از موارد که صدای انفجار مین به گوش می‌رسد بر اثر اصابت حیوانات اهلی یا غیر اهلی از جمله گرگ و روباه و شغال است. در پایان جنگ، مناطق بسیاری به‌ویژه استان‌های مرزی و مناطقی که مورد تهاجم قرار گرفتند آلوده به

مین‌های ضد نفر بودند. در طی عملیات پاک‌سازی، صدمات و جراحات بسیاری به افرادی که مین‌ها را خنثی می‌کردند وارد گردید (تقفی‌نیا و دیگران، ۱۳۸۳: ۲۹۴)

۵- مواد مخدر

در سال‌های اخیر سوء مصرف مواد مخدر در جهان افزایش یافته و کشورهای در حال توسعه هزینه قابل توجهی را در نتیجه خسارات ناشی از سوء مصرف مواد مخدر متقبل می‌شوند (کریمی و دیگران، ۱۳۹۹: ۳۳). به گزارش ایرنا در ماه‌های اخیر اخبار مختلفی در خصوص دستگیری افراد و کشف محموله‌های کوچک و بزرگ مواد مخدر در نقاط مختلف عراق به‌ویژه در مناطق جنوبی این کشور و نیز بغداد پایتخت منتشر شده است. دکتر حسین احمد السرحان در مقاله‌ای به تشریح علل گسترش مواد مخدر در عراق به ضعف کنترل گذرگاه‌های مرزی، افزایش بیکاری و فقر، افزایش یاس و ناامیدی در میان جوانان اشاره کرد. در ادامه ابراز نگرانی‌ها در این خصوص نماینده مرجعیت عالی عراق و امام جمعه کربلا گفت پدیده خطرناکی تحت عنوان تجارت و مصرف مواد مخدر اخیراً در عراق رواج و گسترش یافته است که قشر جوانان، خانواده‌ها و جامعه عراق را تهدید می‌کند؛ این پدیده روبرشد که با بی‌توجهی دستگاه‌های دولتی همراه شده است آفت خطرناکی است که جامعه و به‌ویژه قشر جوانان را مورد تهدید قرار می‌دهد (radiofarda.com).

جدول شماره ۱: اهم تهدیدهای مرزی در یک نگاه

ردیف	تهدیدات	حوزه جغرافیایی	علت
۱	سواد مخدر	بخش جنوبی استان میسان	البته فقط در حد حرف بوده، کشفیاتی در این خصوص وجود نداشت و جزء حوزه سرزمینی خوزستان است.
۲	قاچاق سلاح و مهمات	محور قصر شیرین، سرپل	
		مهران ۱-منطقه بهرام‌آباد	وجود اقوام، نزدیکی مرز و مبدأ و مقصد جرم، تپه و ماهور بودن منطقه، عدم تناسب بین تجهیزات و امکانات مرزبانی با نیاز منطقه.
		۲-منطقه چنگوله	وجود اقوام مشترک، وجود شرکت‌های نفتی و تردد نسبتاً راحت کارگران، نزدیکی روستای مرزی به هم و...
		۳-منطقه کانی‌سخت	وجود اقوام، نزدیکی مرز و مبدأ و مقصد جرم، صعب‌العبور بودن و کوهستانی بودن منطقه، عدم تناسب بین تجهیزات و امکانات مرزبانی با نیاز منطقه و...
۳	مین و تله‌های انفجاری	قصرشیرین سومار صالح‌آباد - مهران دهلران	وجود اقوام، وجود شرکت‌های نفتی و تردد نسبتاً راحت کارگران، تپه و ماهور بودن منطقه، عدم تناسب بین تجهیزات و امکانات مرزبانی با نیاز منطقه.
			به دلیل آسیب‌پذیری شهرهای استراتژیک عراق و خصوصاً بغداد (به دلیل نزدیکی) به جبهه میانی عراق این مناطق را مسلح به مین و... کرد.
۴	گروه‌های تروریستی - تکفیری و معنی	مرزهای مجاور استان دیالی، از خسروی تا مرز صالح‌آباد مهران	به علت وجود بسترهایی در شهر دیالی نظیر وجود دو قبیله افراطی‌نوا و الکراوی، نسبتاً نسبی و سببی با سران و اعضای حزب بعث، جود و اسکان بسیاری از اعضای بعثی و...
۵	ریزگردها و مخاطرات زیست‌محیطی	حماة مرز یعنی از مرز خسروی تا مرز فکه دهلران - بخصوص شهرهای مهران و دهلران	به علت عدم پوشش دهی مناسب گیاهی سطح زمین و وجود خاک رس و ماسه بادی و محدوده اطراف آن.
۶	قاچاق احشام	۱-سومار	وجود اقوام، عدم تناسب بین تجهیزات و امکانات مرزبانی با نیاز منطقه
		۲-صالح‌آباد	وجود اقوام، وجود و شایر تردد نسبتاً راحت آنان، صعب‌العبور بودن و کوهستانی بودن منطقه، عدم تناسب بین تجهیزات و امکانات مرزبانی با نیاز منطقه.
		۳- مهران	وجود اقوام، وجود عشایر تردد نسبتاً راحت آنان، تپه و ماهور بودن منطقه، عدم تناسب بین تجهیزات و امکانات مرزبانی با نیاز منطقه.
		۴- دهلران	وجود اقوام، وجود عشایر تردد نسبتاً راحت آنان، تپه و ماهور بودن منطقه، عدم تناسب بین تجهیزات و امکانات مرزبانی با نیاز منطقه.

۴. نتیجه گیری

خلاصه اینکه همان‌طور که ملاحظه شد پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و با هدف شناسایی تهدیدات محیط امنیتی و ظرفیت‌های مشترک کردهای فیلی عراق و جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با این تهدیدها انجام شد. همان‌طوری که اشاره شد بنا به متن پژوهش حاضر تحقیقات مرتبط و به گواهی بسیاری از محققان، محیط امنیتی دارای فرصت‌ها و تهدیداتی برای کشور متبوع است. از آنجایی که مسئله اصلی پژوهش احصای مهم‌ترین تهدیدات محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران به کردهای فیلی است و از طرفی نیز باید بررسی ظرفیت‌های مشترک (فرصت‌ها) با ایران به منظور مقابله با این تهدیدها می‌پردازیم.

الف: اهم تهدیدات

۱- حضور و استقرار نیروهای فراملیتی به رهبری آمریکا و جهت‌دهی صهیونیستی؛ رژیم سیاسی آمریکا، جمهوری اسلامی ایران را به لحاظ ایدئولوژی، ماهیت، محتوا و اقدامات فیزیکی علیه منافع خود در منطقه و جهان نیز ضدیت ساختاری با موجودیت رژیم صهیونیستی دشمن شماره یک خود پنداشته و به این منظور تاکنون از هیچ تلاشی برای ساقط کردن نظام اسلامی فروگذار نکرده است. در عراق تمام تلاش خویش را به کار گرفته تا از روی کار آمدن دولت و نظام سیاسی حامی ایران جلوگیری کند. در محله محیط امنیتی پژوهش حاضر به علت نداشتن پایگاه اجتماعی و مدنی، به خاطر شیعه بودن مردم منطقه، وجود بسیاری از مقلدان امام خمینی و امام خامنه‌ای علاقه و حب ذاتی به ایران، با وجود مشترکاتی چون سرنوشت و تاریخ مشترک، سابقه زیست طولانی در ایران (دوران تبعید) و عضویت بسیاری از کردهای فیلی در حشد الشعبی عراق و... نیروهای فراملیتی، فاقد پایگاه با حضور فیزیکی دائمی در منطقه نبوده و عمدتاً هرازگاهی در قالب گشت‌های خودرویی عیان، تردهایی در منطقه دارد و عمدتاً از طریق راه‌های غیرمستقیم وزیر جاسوسی و خبرچین توسط برخی اعمال نفوذی و نیز سازماندهی قاچاق سلاح و مهمات و مواد منفجره سعی در پیشبرد اهداف خود دارد وزیر جاسوسی و خبرچینی توسط برخی اعمال نفوذی و نیز سازماندهی قاچاق سلاح و مهمات و مواد منفجره سعی در پیشبرد

اهداف خود دارد. جدای از مسئله نیروهای فراملیتی از فعالیت عیان رژیم صهیونیستی تاکنون گزارشی ارائه نشده ولی به نظر می‌رسد این رژیم نیز برای رسیدن به منافع و تعامل خویش به همان شیوه‌ها و ابزارهای معمول نیروهای فراملیتی جاسوسی، سازماندهی، صدور سلاح و مواد و روی آورد.

۲- فعالیت‌های گروه‌های تروریستی تکفیری و بعثی؛ یکی از محیط‌های فعال این گروه‌های تروریستی که در جدار مرزهای جمهوری اسلامی ایران قرار دارد استان دیالی عراق است که از یک‌طرف به علت ارتباطات قومی و سیاسی با اکثریت اعضای حزب بعث و نیز سرسپردگی بسیاری از آنان به صدام حسین، کانون فعالیت بقایای حزب منحل‌شده بعث بوده، حضور نفر دوم مقامات سابق عراق، عزت ابراهیم الدوری در سال ۲۰۰۳ (توسط رسانه‌ها انعکاس داده شد) یکی از دلایل این ادعاست؛ از طرفی وجود دو قبیله تندرو متأثر از اندیشه‌های وهابیت (قبیله ندا و الکرابی) بستر مناسبی را برای پرورش و الهام‌بخشی به گروه‌های تروریستی- تکفیری مهیا کرده است. یکدست نبودن به لحاظ سیاسی و زبانی (بخشی متعلق به اقلیم کردستان و بخشی مرتبط به عراق دولت مرکزی) نیز از جمله بسترهای است که مزید بر علت شده است.

۳- قاچاق سلاح و مهمات؛ قاچاق سلاح، مهمات و مواد منفجره که این مرسولات بنا بر اخبار واصل‌شده توسط نیروهای فراملیتی به‌منظور ایجاد تحرکات تروریستی و مسلح کردن عناصر مخالف نظام به داخل کشور گسیل می‌شوند.

۴- مین، مهمات و مواد منفجره؛ مواد منفجره مین و تله‌های انفجاری و مهمات عمل‌نکرده از زمان جنگ هر سال تعداد زیادی از افراد فیلی و نیروهای نظامی و انتظامی جمهوری اسلامی ایران را به کام مرگ کشانده، مجروح یا نقص عضو می‌کند.

۵- آتش‌سوزی؛ بروز آتش‌سوزی و احتمال سرایت آن به داخل مرزهای جمهوری اسلامی ایران به علت پیوستگی مرزها که عمدتاً پوشیده از علف‌زارها و مراتع خشک است از این ناحیه متصور است. ممکن است این وضعیت در آتی برای ایران هم محتمل باشد.

۶- قاچاق دام و احشام؛ یکی دیگر از تهدیدهای این محیط قاچاق دام و احشام است که باوجود تلاش نیروهای مرزبانی و سایر نهادهای مقابله‌کننده با روندی تضعیف‌شده کماکان ادامه

دارد. در هر صورت علی‌رغم وجود تهدیدات از آنجاکه بخشی از مسئله پژوهش احصای فرصت‌ها و بسترهای مشترک کردهای فیلی جمهوری اسلامی ایران در برابر تهدیدها است به صورت موجز و مختصر به اهم فرصت‌ها می‌پردازیم.

ب- اهم فرصت‌ها

- ۱- وجود مذهب شیعه؛ اکثریت کردهای فیلی کس زن استان دیالی واسط و میزان دارای مذهب شیعه اثنی عشری بوده که با اکثریت ملت ایران هم آیین هستند.
- ۲- اصالت و نژاد ایرانی؛ بنا به مستندات موجود کردهای فیلی ایرانی‌الصل‌هایی هستند که سالیان متمادی در نواحی غربی کشور زندگی کرده و در مقاطعی از تاریخ به دلایل مختلف از کشور مادر جدا شدند.
- ۳- وجود رابطه مقلد و مرجع؛ وجود بسیاری از کردهای فیلی از مقلدان امام خمینی (ره) و امام خامنه‌ای (مد ظله‌العالی) و برخی از آنان از اعضای سابق حزب الدعوه و سپاه بدر هستند.
- ۴- سابقه زیست و زندگی طولانی مدت در ایران؛ کردهای فیلی طی مراحل توسط رژیم بعث از عراق رانده شده و سالیان متوالی دوران تبعید در شهرهای مرزی و مذهبی ایران سکونت داشته و فرزندان بسیاری از آنان متولد ایران هستند.
- ۵- وجود دشمن مشترک؛ (آمریکا، نیروهای فراملیتی و رژیم صهیونیستی) دشمن ایران و کردهای فیلی (به علت تضاد ایدئولوژیکی، به اشغالگری عراق و به شهادت رساندن برخی از کردهای فیلی و... است)؛ به هر روی ذکر همه موارد مشترک بین کردهای فیلی و جمهوری اسلامی ایران از حوصله این نوشتار خارج است و مجال دیگری را می‌طلبد.

پیشنهاد

- ۱- جمهوری اسلامی ایران با استفاده از ظرفیت و نفوذ خود دولت عراق را متقاعد کند که عملیات پاک‌سازی میدان‌ها مین مناطق اکراد فیلی را انجام دهد؛

- ۲- رصد و مدیریت نیروها و اعمال خرابکارانه و مذبوحانه نیروهای فراملیتی آمریکا و صهیونیستی برای افزایش ضریب محیط امنیتی؛
- ۳- پایش دقیق فعالیت‌های گروه‌های تروریستی تکفیری و بعثی از طریق نیروهای بومی عراقی؛
- ۴- جلوگیری و برخورد قاطع با قاچاق سلاح و مهمات و مواد منفجره و جلوگیری از ایجاد تحرکات تروریستی و مسلح کردن عناصر مخالف نظام؛

فهرست منابع و مآخذ

الف- منابع فارسی؛

- آدمی، علی (۱۳۹۱)، نقد نظریه فرهنگ امنیت ملی با تأمل در آثار باری بوزان و مکتب کپنهاگ، فصلنامه تحول در نیروی انسانی، س ۵، ش ۵.
- آذرشیب، محمدتقی؛ نجم‌آبادی، مرتضی؛ بخشی‌تلیابی، رامین (۱۳۹۶)، جایگاه امنیت در مکتب کپنهاگ، چارچوب برای تحلیل فصلنامه علوم سیاسی، س ۱۳، ش ۴۹.
- آقاجانی، سعادت؛ متقی، ابراهیم (۱۳۹۶)، سناریوهای محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران و راهبردهای کنش فعال، فصلنامه امنیت ملی، س ۷، ش ۲۵.
- آقازاده، جعفر؛ عندلیب، علیرضا؛ بزازبنایی، وحید (۱۳۹۱)، جنگ‌افزارهای الکترونیکی کنترل میل هوشمند با استفاده از بی‌سیم، پانزدهمین کنفرانس دانشجویی مهندسی برق ایران، کاشان: سازمان علمی دانشجویی صنعتی برق کشور.
- ابراهیمی، هواس (۱۳۹۹)، میزگرد بررسی فرصت‌ها و تهدیدات مرزی با نگاهی به اقوام منطقه، فرمانداری مهران، اسفندماه، ایلام.
- ابراهیمی، نبی‌الله (۱۳۸۶)، تأملی بر مبانی و فرهنگ مکتب کپنهاگ، فصلنامه سیاست خارجی، س ۳۷، ش ۲.
- ابراهیمی، نبی‌الله (۱۳۹۳)، بررسی مقایسه‌ای مفهوم امنیت در مکاتب متأخر امنیتی، فصلنامه مطالعات راهبردی، س ۱۷، ش ۴.
- اخوان کاظمی، مسعود؛ عزیززی، پروانه (۱۳۹۷)، تحلیلی بر وضعیت کرد های شیعه فیلی در عراق، فصلنامه علمی-پژوهشی شیعه‌شناسی، س ۱۶، ش ۶۱.
- ازغندی، علی‌رضا؛ کافی، مجید (۱۳۹۱)، بررسی امنیت ملی ایران از دیدگاه سازه‌انگاری، فصلنامه علوم سیاسی دانشگاه آزاد کرج، س ۸، ش ۲۱.
- اسماعیل‌زاده، امامقلی؛ احمدی فشارکی، حسنعلی (۱۳۹۵)، داعش و امنیت ایران با تکیه بر مکتب کپنهاگ، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، س ۵، ش ۱۷.
- اعتقادی، علی (۱۳۹۹)، میزگرد بررسی فرصت‌ها و تهدیدات مرزی با نگاهی به اقوام منطقه، فرمانداری مهران، اسفندماه، ایلام، مهران.
- اکبری، مرتضی (۱۳۹۳)، روابط ایران و عراق در عصر پهلوی با نگاهی به نقش مردم ایلام در روابط دو کشور، مجله فرهنگ ایلام، ش ۴۳، س ۲۱.
- اکبری، مرتضی؛ یاری، سیاوش (۱۳۹۵)، نقش رودخانه‌های مرزی در روابط ایران و عراق از دوره پهلوی تا آغاز جنگ تحمیلی (مطالعه موردی کنگیر و کنجان چم در استان ایلام)، مجله پژوهش‌های تاریخی ایران و اسلام، ش ۱۸، س ۱۵.
- الخیون، رشید (۲۰۰۵)، احوار العراق تاریخ الما و التخفیف، بغداد، مرکز العراق لایبحاث.

- بوزان، باری؛ ویور، آلی (۱۳۸۸) مناطق و قدرت‌ها، ساختار امنیت بین‌المللی، ترجمه رحمان قهرمان‌پور، تهران: پژوهشکده راهبردی.
- بوزان، باری (۱۳۷۹)، آشنایی با مکتب کپنهاگ در حوزه مطالعات امنیتی (گفتگوی علمی)، فصلنامه مطالعات راهبردی، ش ۳، س ۳.
- بیات، اصغر؛ اقارب پرست، محمدرضا؛ گلشنی، علیرضا (۱۳۹۷)، تحولات کردستان عراق و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران اسلامی، تحقیقات سیاسی بین‌المللی، ش ۳۶، س ۱۰.
- پاکباز، لطفعلی (۱۴۰۰)، میزگرد بررسی فرصت‌ها و تهدیدات مرزی با نگاهی به اقوام منطقه، فرمانداری مهران، خردادماه، ایلام، مهران.
- تاری، علی‌مرد (۱۳۹۹)، مصاحبه با موضوع آسیب‌های ناشی از مین و تله‌های انفجاری، ایلام، مهران.
- تاسمه، محمد (۱۳۹۹)، میزگرد بررسی فرصت‌ها و تهدیدات مرزی با نگاهی به اقوام منطقه، فرمانداری مهران، اسفندماه، ایلام، مهران.
- توان، سجاد (۱۳۹۹)، مصاحبه با موضوع آسیب‌های ناشی از مین و تله‌های انفجاری، ایلام، مهران.
- ثقفی‌نیا، مسعود؛ مقصودی دماوندی، افشین؛ نفیسی، ناهید (۱۳۸۳)، بررسی آسیب‌های ناشی از مین‌های خنثی‌شده ضد نفر و راه‌های کاهش آن، فصلنامه طب نظامی، س ۲۲.
- حاتمی، احمدرضا (۱۳۹۹)، میزگرد بررسی فرصت‌ها و تهدیدات مرزی با نگاهی به اقوام منطقه، فرمانداری مهران، اسفندماه، ایلام، مهران.
- حاجبانی، ابراهیم (۱۳۹۴)، امنیت هویت: مبانی و چارچوب مفهومی مجله جامعه‌شناسی ایران، ش ۴، س ۱۶.
- جلایی‌پور، حمیدرضا؛ بانینگانی، بهمن (۱۳۹۵)، مطالعه جامعه‌شناختی پیامدهای اقتصادی بازار و تجارت مرزی (آنتوگرافی انتقادی بازار مرزی بانه)، فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ش ۴، س ۵.
- دعاگویان، داوود؛ چولکی، غلامرضا؛ حسین‌آبادی، باقر؛ قزوینه، مجید (۱۳۹۷)، بررسی عوامل اقتصادی مؤثر بر جرم قاچاق سلاح و مهمات به کشور جمهوری اسلامی ایران اسلامی، فصلنامه مطالعات اطلاعات و امنیت انتظامی، ش ۲، س ۸.
- دهشیری، محمدرضا؛ غفوری، مجتبی (۱۳۹۴)، الزامات راهبردی جمهوری اسلامی ایران در قبال سیاست‌های خاورمیانه‌ای جدید، فصلنامه سیاست راهبردی و کلان، ش ۱۲، س ۳.
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال؛ علوی، سید محمدعلی (۱۳۹۵)، روند امنیت سازی فعالیت هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران توسط لابی اسرائیل در آمریکا از منظر مکتب کپنهاگ، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، ش ۱۷، س ۵.
- رحمت‌اللهی، حسین؛ لکزایی، نجف؛ ارسطا، محمدجواد؛ حاجزاده، هادی (۱۳۹۴)، امنیت سیاسی افراد و مرجع آن در فقه امامیه، مجله حقوق اسلامی، ش ۴۴، س ۱۲.

- رحمتی، محمدی حمیدی (۱۴۰۰)، بررسی و تحلیل شاخص‌های توسعه امنیت‌زا در مناطق مرزی، فصلنامه علمی امنیت ملی، ش ۴۰، س ۱۱.
- ذاکر اصفهانی، علیرضا؛ صادقی، زهرا (۱۳۸۷)، رویکرد اجتماعی به امنیت و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران، تهدیدات و راهکارها، فصلنامه سیاست، ش ۲۵، س ۱۰.
- ساعد، نادر (۱۳۸۶)، تکاپوی امنیت منطقه‌ای از رهگذر معاهدات بین‌المللی: تحلیل محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه سیاست دفاعی، ش ۶۰، س ۱۵.
- سروش، محمدرضا؛ فلاحتی، فرحناز (۱۳۸۵)، خسارت‌های اساسی ناشی از مین، تهران: پژوهشکده مهندسی و پزشکی جانبازان.
- سیفی، عبدالمجید؛ پورحسین، ناصر (۱۳۹۷)، داعش و پدیده موازنه تهدید در روابط ایران و عراق، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، ش ۴۱، س ۱۱.
- سیمبر، رضا؛ قاسمیان، روح‌الله (۱۳۹۳)، مؤلفه‌های اساسی محیط امنیتی ایران و سوریه، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، ش ۹، س ۳.
- طباطبایی، سید محمد؛ فتحی، محمدجواد (۱۳۹۳)، تحول مفهوم امنیت در ناتو پس از جنگ سرد بر اساس مکتب کپنهاگ، فصلنامه مطالعات راهبردی جهانی شدن، ش ۱۴، س ۵.
- علیخانی، علی‌اکبر (۱۳۸۶)، هویت و بحران هویت، تهران: جهاد دانشگاهی.
- عصاریان‌نژاد، حسین؛ عنایتی، لطفعلی (۱۳۸۶)، روش‌های ترسیم و تنظیم کارکردهای راهبردی امنیت، ماهنامه نگرش راهبردی، ش ۸۸، ۱۰.
- غلامی، احمد (۱۳۹۹)، میزگرد بررسی فرصت‌ها و تهدیدات مرزی با نگاهی به اقوام منطقه، فرمانداری مهران، اسفندماه، ایلام: مهران.
- غرایاق زندی، داوود (۱۳۸۷)، محیط امنیتی پیرامونی جمهوری اسلامی ایران، مجموعه مقالات محیط امنیتی پیرامونی جمهوری اسلامی ایران، تهران: پژوهشکده راهبردی.
- فخراییان، حسین؛ طاهری، عباس (۱۳۸۷)، روش‌های اجرایی و انفجاری در خنثی‌سازی مین‌ها، فصلنامه تحقیق و توسعه مواد پرنانرژی، ش ۲، س ۴.
- فلاحتی، فرحناز؛ سروش، محمدرضا؛ خاطری، شهریار (۱۳۸۹)، تأثیر صدمات ناشی از مین و مهمات عمل‌نکرده بر کیفیت زندگی قربانیان، تهران: پژوهشکده مهندسی و پزشکی جانبازان.
- فینی‌زاده بیگلرلی، جعفر (۱۳۹۶)، ارائه الگوی ارتقاء نفوذ در محیط امنیتی در حال گذار، فصلنامه امنیت ملی، ش ۲۳، س ۷.
- قادری کنگاوری، روح‌الله (۱۳۹۷)، نقش مستشاری جمهوری اسلامی ایران در تأمین امنیت منطقه‌ای، فصلنامه آفاق امنیت، ش ۴، س ۱۱.
- قاسمی، اسد (۱۴۰۰)، میزگرد بررسی فرصت‌ها و تهدیدات مرزی با نگاهی به اقوام منطقه، فرمانداری مهران، خردادماه، ایلام: مهران.

- قربانی شیخ‌نشین، ارسلان؛ قدیمی، اکرم (۱۳۹۱)، بررسی راهبری سیاست خارجی آمریکا در کردستان عراق و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه راهبر، ش ۶۲، س ۲۱.
- قیاسوندی، فاطمه؛ ترکاشوند، جلال (۱۳۹۶)، آمریکا و جنگ‌های نیابتی و امنیت خاورمیانه، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، ش ۴، س ۷.
- کریمی، خالد؛ شهریاری، پونه؛ اسعد عبدالرحیم، آرام (۱۳۹۹)، تجربه زیست سوء مصرف مواد مخدر در میان جوانان کرد (مطالعه موردی استاد سلیمانیه)، فصلنامه علمی جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، دوره دوم، س ۲.
- کریمی، حیدر (۱۴۰۰)، میزگرد بررسی فرصت‌ها و تهدیدات مرزی با نگاهی به اقوام منطقه، فرمانداری مهران، خردادماه، ایلام: مهران.
- کشتکار، محسن (۱۴۰۰)، میزگرد بررسی فرصت‌ها و تهدیدات مرزی با نگاهی به اقوام منطقه، فرمانداری مهران، خردادماه، ایلام: مهران.
- محبوبی‌منش، حسین (۱۳۹۴)، جامعه‌شناسی ارزش‌ها (با تأکید بر نظم و امنیت) تهران: دانشگاه علوم انتظامی.
- مرادی مقدم، مراد؛ بصیرت‌منش، حمید (۱۳۹۸)، تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر کرد های فیلی شیعه عراق، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ش ۳۱، س ۹.
- مرادی مقدم، مراد (۱۳۸۵)، تاریخ سیاسی و اجتماعی پشتکوه در دوران والیان فیلی، فصلنامه مطالعات ملی، ش ۱، س ۷.
- مولایی، جواد (۱۳۹۹)، مصاحبه با موضوع آسیب‌های ناشی از مین و تله‌های انفجاری، ایلام: مهران.
- مینایی، مهدی (۱۳۸۲)، محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران دو سطح منطقه‌ای و بین‌المللی، فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی، ش ۶، س ۶.
- وروایی، اکبر؛ کوهزادیان، قاسم (۱۳۹۴)، تأثیر قاچاق سلاح و مهمات عبوری از مرزهای غربی بر وقوع جرایم مسلحانه، فصلنامه دانشکده علوم و فنون مرز، ش ۱، س ۶.
- ولیان، بهزاد (۱۳۹۹)، میزگرد بررسی فرصت‌ها و تهدیدات مرزی با نگاهی به اقوام منطقه، فرمانداری مهران، اسفندماه، ایلام: مهران.
- هراتی، محمدجواد؛ پورحسن، محمدجواد (۱۳۹۶)، تأثیر بازتولید داعش در کشور عراق و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، دوره اول، ش ۲۵، س ۷.